

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання становлення й розвитку ринку м'ясопродукції в Україні набуло останнім часом особливої актуальності. В умовах економічної кризи, незважаючи на певні позитивні зрушення у процесі реформування форм власності в агропромисловому комплексі України, поки що не вдається зупинити спад виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема в галузях тваринництва. На даний час розвиток вітчизняних підприємств м'ясопродуктового підкомплексу досить нестабільний.

Оскільки м'ясопереробна промисловість є однією з важливих галузей продовольчого комплексу України, нестабільний стан розвитку цієї галузі викликає занепокоєння через те, що м'ясопереробна промисловість має визначальне значення як для забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації, так і для підвищення якості життя населення України. На сьогодні перед підприємствами м'ясопродуктового підкомплексу гостро стоїть проблематика формування стійких конкурентних переваг як запорука їх ефективного розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Над проблемами формування і функціонування м'ясопродуктового підкомплексу, а також закономірностями розвитку м'ясопереробної промисловості працює багато вчених. Зокрема даній проблематиці присвятили свої роботи відомі вітчизняні вчені: Драган О., Дудар Т., Дусановський С., Жерноклеєв Н., Зіновчук В., Лукінов І., Месель-Веселяк В., Пуцентейло П., Саблук П., Сокольська Т., Ульяновченко О., Юрчишин В., Яценко В. та ін., проте у теоретичному та методологічному аспектах означені проблеми залишаються недостатньо вивченими.

В Україні на сьогодні можемо спостерігати неолік комплексних наукових досліджень і розробок щодо вдосконалення організаційної та економічної системи підприємств м'ясопродуктового підкомплексу та в цілому щодо напрямків стратегічного розвитку м'ясопереробної галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В економічній літературі приділена недостатня увага оцінці сучасного стану розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на формування методології та методики його аналізу на підприємствах. Тому постає об'єктивна необхідність у нових підходах до методики аналізу та оцінки сучасного стану розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України.

Мета дослідження. Метою статті є розгляд специфіки розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України як одного з основних виробників важливих білкових продуктів, що відзначаються біологічною повноцінністю для організму людини.

Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі вимагає розробки дієвих механізмів і підходів, які б дали змогу підвищити ефективність виробництва, опрацювати та впровадити принципово нову модель функціонування цього сектору з метою стабілізації виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку, забезпечити населення м'ясною продукцією на рівні раціональних норм споживання.

Виклад основного матеріалу. М'ясопродуктовий підкомплекс України, що об'єднує товаровиробників сільськогосподарської продукції, торгівельні організації та підприємства м'ясопереробної галузі у процесі вирощування худоби та птиці, а також їх переробки та реалізації готової продукції, на даний час знаходиться в кризовому становищі. Негативні процеси, що спостерігаються при функціонуванні м'ясопродуктового підкомплексу, супроводжуються зменшенням обсягів виробництва продукції, скороченням поголів'я тварин і зниженням їх продуктивності, що у свою чергу впливає на ефективність розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та забезпеченість населення м'ясною продукцією.

Основою збалансованого харчування виступає рівень споживання продукції тваринного походження, яка майже на 60% забезпечує потреби організму людини в білках. Збалансоване харчування людини залежить, перш за все, від рівня споживання м'яса та продуктів його переробки як основного джерела білків. З огляду на рекомендовані раціональні обсяги, споживання м'яса людиною на рік має становити 80 кг, мінімальна норма становить 45 кг, проте реально у 1990 році становила 84 кг, у 2002 році виробництво м'яса у забійній вазі на одну особу в Україні становило 34,2 кг, у 2006 – 36,8 кг, а вже у 2010 році ця цифра сягала 44,9 кг, що на половину менше рекомендованого обсягу споживання м'ясної продукції, що є недопустимим (табл. 1).

За даними таблиці з 1990 року по 2005 рік спостерігається тенденція до зниження виробництва м'яса на одну особу, проте вже з 2006 року по 2010 рік кількість виробництва м'яса поступово зростає, що

свідчить про стабілізацію кризового становища м'ясопродуктового підкомплексу України.

Така ситуація спостерігається за умови, коли потенційні можливості природних ресурсів України при раціональному їх використанні, збереженні й відтворенні, цілком достатні для задоволення потреб у продуктах харчування населення, а також забезпечення експорту продукції залежно від кон'юнктури світового ринку.

Сучасний стан аграрного сектору в Україні зумовлює розвиток усіх галузей сільськогосподарського виробництва, зокрема і м'ясопродуктової. Визначальними об'єктивними чинниками розвитку цієї галузі є продовольчі, соціально-економічні, ресурсні та екологічні. Світовий досвід розвинутих країн свідчить, що збільшити виробництво м'яса та поліпшити його якість можна на основі інтенсивного розвитку м'ясопереробної промисловості.

Обсяг споживання м'ясопродуктів населенням залежить насамперед від попиту на продукцію, який В. Месель-Веселяк запропонував розглянути з двох сторін:

- забезпечення фізіологічних потреб людини;
- купівельна спроможність населення.

Найперший обов'язок кожної держави – створити умови для забезпечення фізіологічних потреб людини в продуктах харчування. З точки зору задоволення потреб населення існує реальна потреба у збільшенні виробництва м'яса й розширення асортименту продукції його переробки. Орієнтація на споживання м'ясопродуктів у високорозвинених країнах, де споживається понад 100 кг цього продукту, дає підстави зробити висновок, що виробництво і споживання на душу населення у межах 80 – 100 кг є необхідною нормою [2].

Щодо купівельної спроможності населення, то в Україні на сьогодні склалася соціально-економічна ситуація, викликана економічною, соціальною та політичною нестабільністю, порушенням економічних зв'язків, спадом виробництва, інфляцією, що призвело в свою чергу до зниження рівня платоспроможності населення та відповідно до зниження обсягів виробництва, а також і споживання сільськогосподарської продукції і зокрема м'ясної.

Незважаючи на те, що в Україні існують всі можливості для розвитку переробного виробництва, виробництво м'яса за видами зменшується, скорочується поголів'я худоби та птиці, знижується їх продуктивність (табл. 2 і 3).

Занепад тваринництва у суспільному секторі є наслідком усунення держави від реального управління економікою; відсутності до 2000 року справжнього господаря в аграрних підприємствах, оскільки державні та колективні сільськогосподарські підприємства не були ще перетворені у формування ринкового спрямування; невідповідності економічного механізму інтересам сільськогосподарських товаровиробників [2].

Зниження показників ефективності використання ресурсного потенціалу м'ясопереробної галузі передусім пов'язано з поганим станом її матеріально-технічної бази, частина якої працює на фізично й морально зношеному устаткуванні та потребує технічного переоснащення. А підвищення значень цих показників можливо лише шляхом більш ефективного використання економічного потенціалу агроєкосистем, генофонду сільськогосподарських тварин, матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, через формування експортного потенціалу, удосконалення цінової та податкової політики держави [4].

Г. Кундєєв зазначає, що сьогодні підприємства м'ясопереробної галузі працюють в умовах дефіциту м'ясної сировини, високої її вартості та неможливості вибору за якістю. Досягнення високої конкурентоспроможності м'ясопереробних підприємств України у цих умовах можливо, насамперед, шляхом:

- розробки та впровадження у виробництво нових технологій;
- розробки технології раціонального оброблення, обвалки та жиловки м'яса яловичини та свинини;
- використання у виробництві як традиційної, так і нетрадиційної сировини;
- раціональності використання сировини тваринного походження;
- збільшення частки м'яса птиці у виробництві ковбас.

Проведений аналіз свідчить про кризовий стан

Таблиця 1

Виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу, кг

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. % до 2000
Продукція тваринництва, грн..	1528	882	698	756	777	820	855	840	845	881	913	130,8
М'ясо (у забійній вазі)	84,0	44,5	33,8	36,1	33,7	33,9	36,8	41,1	41,2	41,6	44,9	132,8

Джерело: складено автором на основі [5]

Таблиця 2

**Виробництво м'яса за видами
(у забійній вазі; тис. т)**

	1990	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 р. в % до 2000 р.
Усього	4358	2294	1663	1725	1600	1597	1723	1912	1906	1917	2059	123,18
Яловичина і телятина	1986	1186	754	723	618	562	567	546	480	454	428	56,8
Свинина	1576	807	676	631	559	494	526	635	590	526	631	93,3
Баранина і козятина	46	40	17	17	17	16	15	15	17	18	21	123,5
М'ясо птиці	708	235	193	324	375	497	589	689	794	894	954	494,3
М'ясо кролів	30	19	14	14	14	13	13	13	13	13	13	92,9
Конина	12	7	9	16	17	15	13	14	12	12	12	133,3

Джерело: складено автором на основі [5]

Таблиця 3

**Поголів'я худоби та птиці у 1990 – 2010 роках
(на кінець року; тис. голів)**

Роки	Велика рогата худоба		Свині	Вівці та кози		Коні	Птиця, млн. голів
	усього	у т.ч. корови		усього	у т.ч. вівці		
1990	24623	8378	19427	8419	7896	738	246,1
1995	17557	7531	13144	4099	3209	756	149,8
2000	9424	4958	7652	1875	963	701	123,7
2001	9421	4918	8370	1965	967	693	136,8
2002	9108	4716	9204	1984	950	684	147,4
2003	7712	4284	7322	1859	893	637	142,4
2004	6903	3926	6466	1755	875	591	152,8
2005	6514	3635	7053	1630	872	555	162,0
2006	6175	3347	8055	1617	925	534	166,5
2007	5491	3096	7020	1679	1034	498	169,3
2008	5079	2856	6526	1727	1096	466	177,6
2009	4827	2737	7577	1833	1197	443	191,4
2010	4494	2631	7960	1732	1101	414	203,8

Джерело: складено автором на основі [5]

виробництва великої рогатої худоби і свиней як на сільськогосподарських підприємствах так і в господарствах населення. При цьому реально існує загроза розвитку необоротних процесів і втрати продовольчої безпеки регіону. Істотна залежність від стану тваринництва, з одного боку, і від платоспроможного попиту, з іншого боку, визначила тенденцію виробництва продукції м'ясопереробних підприємств.

Очевидно, що характер ситуації, яка склалася на м'ясопереробних підприємствах, відсутність державної підтримки, істотний вплив скорочення платоспроможного попиту населення, зниження місткості регіонального ринку, кризовий стан сільськогосподарського виробництва в значному ступені визначають гостроту конкуренції на ринку м'ясопродуктів в Україні. Причому в умовах різкого скорочення поголів'я худоби наявність конкуренції буде характеризувати не тільки ринок готової продукції, але й діяльність на ринку сировинних ресурсів.

Дана обставина об'єктивно вимагає ретельного виявлення зовнішніх чинників, що визначають конкурентну ситуацію в галузі на рівні регіону, і оцінки інтенсивності конкуренції підприємств, що діють на ринку, з метою визначення пріоритетних чинників конкурентоздатності підприємств.

Отже, пріоритетними напрямами розвитку галузі передбачається:

- розширення й удосконалення заготівельно-відгодівельної мережі та взаємовідносин між товаровиробниками і переробними підприємствами;
- збільшення обсягів закупівлі худоби в особистих господарствах населення та фермерських господарствах;
- проведення реконструкції та технічного переоснащення діючих переробних підприємств;
- розробка та створення сучасного ефективного обладнання для первинної переробки м'яса;
- розробка та створення сучасної фасувальної, пакувальної техніки;
- розробка та створення сучасного холодильного й енергетичного устаткування тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі системою економічних заходів доцільно передбачити державну підтримку виробництва продукції тваринництва, яку слід спрямовувати на інтенсифікацію ведення тваринництва, зростання продуктивності тварин, здешевлення виробництва продукції, податкові пільги тощо. Такий підхід дасть змогу значно підвищити ефективність м'ясопродуктового підкомплексу країни.

Література

1. **Жерноклеєв Н. Н.** Организационно-экономические основы комплексного развития районного АПК (на примере Харьковской области): моногр. / Н. Н. Жерноклеєв. – Х.: ФЛП Либуркина Л. М., 2007. – 232 с.

2. **Месель-Веселяк В. Я.** Методичні рекомендації щодо формування регіональних виробництв у м'ясопродуктовому підкомплексі / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 71 с.
3. **Пуцентейло П. Р.** Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монографія / П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 420 с.
4. **Сокольська Т. В.** Конкурентоспроможність м'ясопродуктового підкомплексу України / Т. В. Сокольська // Вісник харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 97. – Харків: ХНТУСГ. – 2010. – С. 310 – 316.
5. **Статистичний щорічник України за 2010 рік.** К.: Август Трейд, 2011. – 560 с.

Штимер Л. Т. Сучасний стан розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України

Досліджено стан і тенденції розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України як однієї зі стратегічно важливих галузей АПК. Проаналізовано основні проблеми галузі в сучасних умовах та запропоновано шляхи виходу тваринництва з кризового стану, які дадуть змогу забезпечити ефективний розвиток галузі та збільшити обсяги виробництва м'яса на сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: тваринництво, м'ясопродуктовий підкомплекс, виробництво, ефективність, розвиток.

Штимер Л. Т. Современное состояние мясопродуктового подкомплекса Украины

Исследовано состояние и тенденции развития мясопродуктового подкомплекса Украины как одной из стратегически важных отраслей АПК. Проанализированы основные проблемы отрасли в современных условиях и предложены пути выхода животноводства из кризисного состояния, которые позволят обеспечить эффективное развитие отрасли и увеличить объемы производства мяса на сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: животноводство, мясопродуктовый подкомплекс, производство, эффективность, развитие.

Shtimer L. T. The Current State of Development of Meat Sector in Ukraine

The state and trends of the meat sector in Ukraine as a strategically important agricultural industries. Analyzed the main problems in the field of contemporary conditions and proposed ways out of crisis livestock that of ensuring effective development of the sector and increase the production of meat at farms.

Key words: livestock, meat sector, production, efficiency, development.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2013

Прийнято до друку 20.02.2013